

Asta MITKEVIČIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

V. DUBO VISUOTINĖS LITERATŪROS VADOVĖLIO TERMINŲ VARIANTAI

Vienas bet kurios mokslo srities terminijos šaltinių yra tos srities praeities darbai. V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminai yra svarbūs literatūros mokslo terminijos istorijai pažinti. Mat jame yra užfiksuoti trečiajame XX a. dešimtmetyje plačiai imti kurti dabartiniai šios ir jai artimų sričių terminai.

Vladas Dubas (1887–1937) – tarpukario Lietuvos literatūrologas romanistas, publicistas, rašytojas. Jis buvo labai išsilavinęs – studijavo Varšuvoje, Paryžiuje, Romoje, baigė Maskvos universitetą, mokėjo daug kalbų – lotynų, prancūzų, vokiečių, italų, lenkų, rusų (Bartkus 1987: 57). Tai vienas pirmųjų tarpukario žmonių, dirbusių Lietuvos aukštojo mokslo bare. Nuo 1920 m. V. Dubas skaitė Vakarų Europos literatūros paskaitas Aukštuosiuose kursuose, o 1922 m. pradėjo dirbti Lietuvos universitete, kur dėstė romanistiką. Rašytinis šio mokslininko (nuo 1928 m. extraordinarinio profesoriaus) palikimas apima vadovėlį *Įvadas į bendrąją literatūrą*¹ (1923, kiti du leidimai – 1927 ir 1931² m. – vadinasi *Literatūros įvadas*), dvitomę *Prancūzų literatūros istoriją* (1929–1930), studijas *Chateaubriand'as* (1925), *Anatole France* (1928), *Voltaire* (1932) ir kt. Šie darbai išleisti skaitytų paskaitų pagrindu (Bartkus 1987: 56–57; LLE 2001; VLE V 2004). V. Dubas rėmėsi kultūrinės istorinės mokyklos ir jos šalininkų tyrinėjimo principais – daugiau dėmesio kreipė į kūrėjų biografijas, kultūrinę aplinką, o ne į kūrinių meninę analizę (LLE 2001). Tai lėmė kitų sričių (ne vien literatūrologijos) terminų gausą jo darbuose.

¹ Kai kuriose enciklopedijose, pavyzdžiui, VLE V 2004 ir kt., nurodomas pavadinimas *Įvadas į bendrą literatūrą*.

² Trečiojo leidimo metai vadovėlyje nepateikti, bet bibliografijos leidiniuose nurodoma, kad jis išleistas 1931 m.

Šio straipsnio šaltinis – V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlis (aukštesniosioms mokykloms), – kaip minėta, buvo išleistas tris kartus (pataisius ir papildžius): 1923 m. išėjo *Įvadas į bendrąją literatūrą* (gali būti, kad *Įvadas į bendrąją literatūrą* parašytas dar 1920 m., nes šie metai nurodyti prakalbos pabaigoje), o 1927 ir 1931 m. – *Literatūros įvadas*. Tad pirmąjį leidimą nuo paskutinio skiria beveik dešimtmetis. *Įvadas į bendrąją literatūrą* sudarytas pagal paskaitas, kurias V. Dubas 1920 m. skaitė Aukštuosiuose kursuose (Dubas 1923: XIII). 1927 m. *Literatūros įvadas* yra perdirbtas 1923 m. knygos leidimas, o trečiasis vadovėlio leidimas – pataisytas ir papildytas *Literatūros įvadas*. Iš karto reikia pažymėti, kad pirmasis leidimas labai skiriasi nuo kitų vadovėlio leidimų (ne tik turiniu, apimtimi, bet ir kalba).

Įvadą į bendrąją literatūrą labai sukritikavo A. Voldemaras 1923 m. *Švietimo darbe* išspausdintoje recenzijoje. Recenzentas taip įvertino šį darbą: „Gaila mums p. Dubo darbo, gaila sugaišinto laiko, bet vistiek turime pripažinti, kad veikalas netikęs, tiek netikęs, kad jo negalima pataisyti“ (Voldemaras 1923: 266). A. Voldemarui užkliuvo ir vadovėlio struktūra, turinys, ir kalba. Visų pirma recenzentui nepatiko knygos pavadinimas, nes vadovėlis yra septynių tautų literatūros apžvalga, o ne kažkoks visuotinės literatūros įvadas (Voldemaras 1923: 254–255). Be to, sukritikuotas medžiagos pateikimas žanrais (vadovėlis sudarytas iš keturių dalių – *Epas, Lyrika, Drama* ir *Romanas*), literatūros atsiradimo teorija, apsiribojimas tik tam tikrais kūriniais ir autoriais. A. Voldemaras rado nemažai faktinių klaidų, klaidingų citatų (tiek pateiktų originalo kalba, tiek verstų). Recenzentas daro išvadą, kad „p. Dubas ne tiek pats klysta, kiek blogi jo šaltiniai“ (Voldemaras 1923: 260). Vadovėlio kalbą jis įvertino taip: „Jo knygą skaitydamas, žmogus jautiesi, lyg eini per rakštų gruodą“ (Voldemaras 1923: 268). Galima pridurti, kad šiame leidime labai gausu įvairių korektūros klaidų.

Iš *Literatūros įvado* (1927 m.) matyti, kad į kai kurias kritikos pastabas V. Dubas atsižvelgė, į kai kurias – ne. Pavyzdžiui, pakeistas vadovėlio pavadinimas, atsisakyta literatūros kilmės aiškinimų, tačiau struktūra palikta ta pati (beje, medžiagos išdėstymą žanrais antrojo leidimo recenzijoje kritikavo B. Sruoga (Sruoga 1927: 3)). Vis dėlto galima teigti, kad 1927 m. leidimas labai skiriasi nuo pirmojo.

Pirma, jo apimtis didesnė (daugiau nei 100 puslapių, iš viso 382 psl.). Antra, jis daug geresnis kalbos atžvilgiu. Tai 1927 m. *Lietuvoje* išspausdintoje vadovėlio recenzijoje pabrėžė ir J. Jablonskis: „jų [klaidų – A.M.] yra palyginti nedaug, autoriaus kalba beveik visur sklandi, taisyklinga ir įmanoma žmoniška“ (Jablonskis 1959: 446), ir B. Kantvydis: „Iš viso reta rasti tokių mokyklos ir nemokyklos spaudinių, kurių kalba būtų tokia tobula: *Įvado* autoriaus, matyti, tuo atžvilgiu ir paties dirbta ir su kitais tartasi“ (Kantvydis 1927: 3). 1927 m. *Literatūros įvadas* recenzentų (B. Kantvydžio, J. Jablonskio, B. Sruogos) apskritai buvo įvertintas teigiamai. Tiek B. Kantvydis (1927: 3), tiek B. Sruoga (1927: 2) jį laikė geriausiu to laikotarpio lietuvišku visuotinės literatūros vadovėliu.

Antrasis ir trečiasis leidimai skiriasi palyginti nedaug. Dažniausiai abiejose knygose visiškai sutampa ne tik ištisi sakiniai, pastraipos, bet ir skyriai. Trečiasis leidimas kiek storesnis už antrąjį (408 psl.). V. Dubas trečiąjį leidimą praplėtė slavų literatūros apžvalga, bet atsisakė kai kurių antrojo leidimo poskyrių ar pastraipų (jais dažniausiai aiškinamas kūrybos kontekstas). Paties V. Dubo žodžiais tariant, „taisydamas šį trečiąjį „Įvado“ leidimą autorius, bendrai imant, stengėsi atsižvelgti į pamatuotus kritikos reikalavimus“ (Dubas 1931: 3). Vis dėlto, nors V. Dubas ir teigė atsižvelgęs į kritikos reikalavimus, į J. Jablonskio taisymus jis nekreipė dėmesio (tų pačių antrojo leidimo klaidų yra trečiajame leidime). Pastebėta, kad trečiajame leidime nebėra kai kurių antrojo leidimo korektūros klaidų.

Pirmojo ir vėlesnių vadovėlio leidimų turinio ir kalbos skirtumas, antrojo ir trečiojo leidimų panašumas, galima sakyti, lemia tų pačių ar skirtingų terminų vartojimą. Tad antrajame ir trečiajame leidime dažniausiai randama tų pačių terminų, o pirmajame kai kurių iš jų nėra.

Šiame straipsnyje nagrinėjami visuose trijuose V. Dubo vadovėlio leidimuose rasti terminų variantai: fonetiniai ir rašybos, morfologiniai, darybiniai, sintaksiniai.

Termino varianto samprata

Prieš pradedant nagrinėti V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantus, reikėtų aptarti varianto sampratą. Lietuvių kal-

botyroje vietoj vėlokai atsiradusio termino *variantas* buvo ir kartais tebėra vartojami *gretiminė forma* (*lytis*), *gretimybė*, *gretybė* ir kt., o variantų pora vadinta *grute* (pvz.: Būga 1961: 81; Skardžius 1999: 273)³.

Kalbotyros terminų žodyne rašoma, kad variantas yra „to paties kalbos vieneto skirtybė“, pabrėžiama, kad variantai „paprastai turi tapąią funkciją ir skiriasi tik išraiška, dėl to neretai sakoma, kad tai yra skirtingos to paties atskiro kalbos vieneto realizacijos“ (KTŽ 1990). Panašiai šis terminas apibrėžiamas ir užsienio kalbotyros žodynuose, enciklopedijose (STJ 1968; KWST 1975; OCDL 1997; РЯЭ 1998 ir kt.), nors neretai apsiribojama tik jo samprata fonologijoje (СЛТ 1960; LST 1988; LE 2004 ir kt.).

Variantai – ne tik kalbos norminimo dalykas (Pupkis 1980; Miliūnaitė 1995, 2003 ir kt.). Lietuvių kalbotyroje nagrinėjami variantai tarmėse (V. Vitkausko habilitacinis darbas *Lietuvių kalbos tarmių morfoneminiai reiškiniai ir jų svyravimas*, 1999), varijavimas tyrinėjamas sociolingvistiniu aspektu (L. Grumadienės daktaro disertacija *Проблема социальной обусловленности речевого варьирования*, 1982). Kalbos vienetų varijavimas aktualus leksikografijai. LKŽ pateikiama įvairių tipų žodžių, frazeologizmų (raštų ir tarmių) variantų (LKŽ I 1968: VII, XI, XIV–XV; LKŽ instrukcija 1980: 6, 8–9, 11–12, 15, 19–20, 26, 80, 92, 94, 95, 102–103, 106). Į DŽ yra įdėta dabartinės bendrinės kalbos kirčiavimo variantų, dažnesnių gramatinių, leksinių variantų, dažnesnių tarmių variantų (DŽ_s 2003: 20, 21, 22, 39). Stilistikos specialistų požiūriu griežtos ribos tarp variantų ir sinonimų nėra (Župerka 1983: 29; Pikčilingis 1988: 46–47).

Rusų kalbotyroje variantams skiriama daugiau dėmesio. Čia gana išsamiai nagrinėjama varijavimo ir sinonimijos ribos problema. K. Gorbachevičius žodžių variantais laiko reguliarias vieno ir to paties žodžio atmainas, kurių morfologinė-darybinė sandara, leksinė ir gramatinė reikšmė yra tapati, o skiriasi tik jų fonetinė pusė arba formų darybos afiksai (Горбачевич 1978: 17). L. Graudina teigia, kad žodžių va-

³ Kita vertus, *grute* kalbotyroje taip pat buvo vartojama neterminine reikšme: pavadinama bet kokia kalbos vienetų pora (pvz.: Būga 1961: 47; Skardžius 1941: 323).

riantai yra to paties žodžio atmainos, pasižyminčios tapačia leksine-semanticine funkcija ir iš dalies skirtinga fonetine reikšminės žodžio dalies sandara (Граудина 1981: 39). *Rusų kalbos enciklopedijoje*, kuriai straipsnį apie variantus parašė L. Graudina, nurodomi tokie gramatinių variantų požymiai: gramatinis sistemiškumas, reguliarus pakeičiamumas, funkcinis gramatinės reikšmės tapatumas, bendra šaknis (РЯЭ 1998: 62).

Daugelyje buvusios Sovietų Sąjungos respublikų terminologijos darbų apie terminų variantus iš viso nekalbama. Apie variantus užsimenama O. Achmanovos ir kt. knygoje *Terminologija: teorija ir metodai* (Akhmanova 1974: 176–177). Ten skiriami tokie leksiniai terminų variantai: fonetiniai, rašybos ir morfologiniai. *Kalbotyros terminų žodyne* O. Achmanova teigia, kad terminų variantus reikia aiškiai atskirti nuo terminų dubletų, nors ši problema dar nėra išspręsta (СЛТ 1966). Kitame svarbiame terminologijos darbe – V. Danilenko *Rusų terminologijoje* – variantai ir sinonimai nėra griežtai atriboti, tačiau autorė pabrėžia, kad sinonimais netinka laikyti dalies trumpųjų terminų variantų (Даниленко 1977: 73–79, 174). Savo nuomonę ji grindžia tuo, kad dalis trumpųjų terminų variantų yra sudaryta iš tos pačios kalbos medžiagos, kaip ir ilgieji, tik ji yra sutrumpinta (Даниленко 1977: 174). Vis dėlto lietuvių terminologijoje trumpųjų ir ilgųjų terminų formų varijavimas priskiriamas prie sinonimijos, o ne variantiškumo reiškinių (žr. Keinys 1974, 1980). Latvių terminologė V. Skujinia tokias formas priskiria prie absoliučiąjų sinonimų (Skujina 2002: 49). Baltarusių kalbininkė G. Veštort straipsnyje *Terminologinės leksikos variantų tipai* remiasi plačia variantų samprata – terminų variantiškumas čia suvokiamas kaip fonetinių, žodžių darybos ir leksinių dubletų buvimas (Бештопт 1985: 39). Apie variantus terminologijoje užsimenama A. Superanskajos, N. Podolskajos ir N. Vasiljevovs *Bendrojoje terminologijoje*. Autorės nurodo, kad to paties žodžio variantai duoda to paties kamieno morfologinių, fonetinių ar rašybos dubletų. *Bendrojoje terminologijoje* sinonimai ir dubletai (variantai) atskiriami – sinonimais laikomi tik visiškai skirtingi (t. y. skirtingų šaknų) žodžiai, o dubletais – to paties žodžio variantai (Цынеранская 1989: 51–52). S. Griniovui terminų variantai yra viena iš absoliučiąjų sinonimų rūšių. Remdamasis V. Leičiu, jis pabrėžia,

kad „sinonimo“, „varianto“ ir „dubieto“ sąvokos specialiojoje literatūroje reiškė tą patį, nors kartais variantai buvo laikomi sinonimų atmainomis, o dubletai – leksiniais variantais (Гринев 1993: 108–109).

Lietuvos Respublikos standarto *Terminologijos principai ir metodai* 4 priede terminų sinonimais laikomi skirtingų šaknų žodžiai, o variantais – tos pačios šaknies žodžiai, turintys skirtingas galūnes, priešdėlius ir priesagas (RST 1115–90: 27). ISO standarte *Tarptautiniai terminologijos standartai – rengimas ir išdėstymas* išvardytos tokios variantų rūšys: rašybos, morfologiniai, sintaksiniai variantai (ISO 10241:1992 (E): 4).

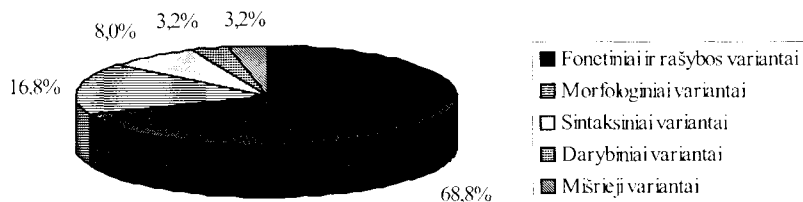
Pagal varijuojančius kalbos vienetus *Kalbotyros terminų žodyne* skiriami fonemų, morfemų, žodžių, jų formų, žodžių junginių, sakinių ir kt. variantai (KTŽ 1990). Tad vienažodžiai terminai yra žodžių variantai, o sudėtiniai – žodžių junginių variantai. Šiame straipsnyje terminų variantais laikomi skirtingi to paties termino pavidalai⁴. Variantai čia skirstomi į 5 grupes: 1) fonetinius ir rašybos, 2) morfologinius, 3) darybinius, 4) sintaksinius, 5) mišriuosius variantus. Ilgosios ir trumposios terminų formos (pvz.: *giesmių giedotojai* II 8, III 12 – *giedotojai* II 10, III 14, *politinio gyvenimo elementas* II 183 – *politinis elementas* II 188⁵ ir pan.) variantais nelaikomos.

V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlyje rastos 125 terminų variantų eilutės. Vadovėlyje dažniausi yra fonetiniai ir rašybos (68,8% visų variantų eilučių) ir morfologiniai variantai (16,8%). Sintaksinių variantų yra mažiau (8%). Rečiausi darybiniai ir mišrieji terminų variantai (po 3,2% visų variantų eilučių). Atskirų tipų terminų variantų dažnumas parodytas 1 paveiksle. Vadovėlyje rastos 107 (85,6%) svetimos kilmės ir hibridinių terminų (ar terminų, kurių varijuojantis dėmuo yra tarptautinis ar hibridinis) variantų eilutės⁶.

⁴ Šiame straipsnyje remiamasi KTŽ 1990 pateikta varianto ir dubieto samprata (*dubletas* – „gretimė kalbos vieneto išraiška“; ši sąvoka apima variantus ir tapačios reikšmės sinonimus).

⁵ Romėniškas skaitmuo žymi leidimą, arabiškas – puslapį (retai – irgi romėniškas).

⁶ Į šį skaičių neįtraukti tokie tarptautiniai terminai, kurių kilmė neturi jokios įtakos termino varijavimui (pvz., sintaksiniai variantai).

1 pav. V. Dubo vadovėlio terminų variantai

Fonetiniai ir rašybos variantai

Raiškos atžvilgiu fonetiniai terminų variantai paprastai, palyginti su kitais variantais, skiriasi mažiausiai. *Rusų kalbos enciklopedijoje* fonetiniais variantais laikomi variantai, kurie skiriasi garsų tarimu, fonemų sudėtimi, kirčio vieta arba šių požymių kombinacija. Ten skiriami tarties, kirčiavimo ir fonemų (фонематические) variantai (РЯЭ 1998: 62). Anot K. Gorbačevičiaus, fonemų variantai atsirado kintant kalbai, o fonetiniai (tarties) variantai yra gyvas reiškinys (Горбачевич 1978: 20–22, 123).

Šiame straipsnyje fonetiniai terminų variantai aptariami kartu su rašybos variantais, mat fonetiniai skirtumai dažniausiai atsispindi rašyboje. Korektūros klaidos terminų rašybos variantais nelaikomos. Deja, griežtai jas atskirti nuo rašybos variantų ne visada įmanoma. Iš viso vadovėlyje yra 86 fonetinių ir rašybos variantų eilutės.

Daugiausia V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlyje randama terminų (beveik visi tarptautiniai) variantų, kurie skiriasi balsiais.

Variantai su balsiais *ě* ir *e*. Palyginti neretai terminai ar jų dėmenys skiriasi balsiais *ě* ir *e*. Tokie variantai dažniausiai yra iš skirtingų vadovėlio leidimų, pvz.: *hipotézě* I XIV – *hipotezě* II 196, III 207, *poětě* I 58 – *poetě* II 94, III 108 (ir *didaktinis poėtas* I 184 – *didaktinis poetas* II 26, III 31, *dvaro poėtas* I 222 – *dvaro poetas* II 112, III 127, *epinis poėtas* I 41 – *epinis poetas* II 269, III 279, *lyrinis poėtas* I 54 – *lyrinis poetas* II 89) (bet *poėtas* I 9 – *poetas* I 98 varijuoja ir tame

pačiame leidime), *poëtika* I XV – *poetika* II 4, III 131 (ir *minesingerių poëtika* I 77 – *minnezingerių poetika* II 124, III 138), *poëtinė kūryba* I 70 – *poëtinė kūryba* II 160, III 178, *poëtinis žanras* I XIV – *poëtinis žanras* II 32, III 37, *poëzija* I XIV – *poezija* II 7, III 11 (ir *antikinė idilinė poëzija* I 220 – *antikinė idilinė poezija* II 313, III 323, *goliardų poëzija* I 82 – „*goliardų*“ *poezija* II 125, III 138⁷, *lyrinė poëzija* I 53 – *lyrinė poezija* II 88, III 102, *melinė poëzija* I 51 – *melinė poezija* II 7, III 11, *poëzijos globėjas* I 59 – *poezijos globėjas* II 95, III 109, *poëzijos mecenatas* I 52 – *poezijos mecenatas* II 87, III 101, *poëzijos rūšis* I XIV – *poezijos rūšis* II 269, III 279, *poëzijos taisyklės* I 153 – *poezijos taisyklės* II 116, III 131, *poëzijos teorija* I 153 – *poezijos teorija* II 237, III 247, *poëzijos žanras* I 4 – *poezijos žanras* II 88, III 102, *politinė poëzija* I 89 – *politinė poezija* II 150, III 165, *romantinė poëzija* I 87 – *romantinė poezija* II 148, III 163, *trubadūrų poëzija* I 68 – *trubadūrų poezija* II 106, III 121, *vagantų poëzija* I 82 – „*vagantų*“ *poezija* II 125, III 138), „*trenas*“ II 89, III 103 – *trenas* I 53. Kaip matyti iš šių variantų porų, variantai su *ë* randami 1923 m. vadovėlio leidime, o vėlesniuose leidimuose jie yra pakeisti. Tai istorijos dalykai, paliudyti ir kituose pirmos XX a. pusės literatūros mokslo darbuose, žodynuose. 1907 m. Tilžėje išėjusiame J. Šlapelio sudarytame *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlyje* (toliau – SNŽŽ 1907) yra pateikti *poëtas*, *poëzija*. Kiek anksčiau už pirmąjį V. Dubo vadovėlio leidimą išėjusiame pirmame lietuviškame literatūros teorijos vadovėlyje aukštesniosioms mokykloms – K. Bizausko *Rašties bei literatūros teorija* (d. 1, 1918) – jau vartojami terminai *poetiška kalba* (17), *poezija* (18), o J. Norkaus 1924 m. *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlyje* (toliau – SNŽŽ 1924) – *poetas*, bet *poëzija*. Kaip nustatė St. Keinys, Maironis *Trumpoje visuotinės literatūros istorijoje*, išspausdintoje 1926 m. (t. y. praslinkus trejiems metams po V. Dubo *Įvado į bendrąją literatūrą*), dar vartojo terminus *poëzija*, *poëta* ir *poëtė* ir tik retkar-

⁷ Dalis terminų ar jų dėmenų V. Dubo vadovėlyje rašoma kabutėse. Pastebėta, kad taip pateikta neaplietuvintų svetimos kilmės terminų ar jų dėmenų, tokių terminų lietuviškų pakaitų ir kt. Kai kurių terminų rašymą kabutėse sunku paaiškinti.

čiais *poezija*, *poeta* (žr. Keinys 2002: 40). 1928 m. V. Kamantausko *Trumpas kalbos netaisyklingumų ir barbarizmų žodynėlis* liudija *po-éto(s)* keitimą *poetu*. Tarpukario *Tarptautinių žodžių žodynas* (1936 m., red. J. Žiugžda) (toliau – TŽŽ 1936) įtvirtino žodžius *hipotezė*, *poetas*, *poetika*, *poetinis*, *poezija*. Maironis, kaip ir V. Dubas 1923 m., rašė *trenas* (žr. Keinys 2002: 31).

Vis dėlto galima rasti atvejų, kai terminai su *é* ir *e* buvo vartojami tuo pačiu laiku. 1923 m. leidime yra tik terminas *tema*, o 1927 ir 1931 m. leidimuose randama ir *tema* II 101, III 142, ir *téma* II 40, III 45. Pastebėta, kad antrajame vadovėlio leidime nuo 101 puslapio atsiranda ir toliau vartojama tik *tema*, o trečiajame šie variantai ir toliau konkuruoja (dar plg. *erotinė tema* II 102, III 284 – *erotinė téma* III 117, *satyrinė tema* II 102 – *satyrinė téma* III 117). K. Bizauskas vartojo terminą *tema* (6), SNŽŽ 1924 yra pateikta *tema*. Maironio vadovėlyje yra *tematas*, bet *tėmos* *platumas* (žr. Keinys 2002: 33, 35), TŽŽ 1936 – *tema*.

Be jau minėtų variantų *poėtas* ir *poetas* (antrasis variantas pirmajame leidime retesnis už pirmąjį), tik pirmajame vadovėlio leidime konkuruoja *tėzė* I 152 ir *tezė* I 92, nors vartojami terminai *hipotėzė* I XIV, *antitezė* I 19. Vėlesniuose leidimuose jau yra nusistovėję variantai *poetas* II 8, III 12, *tezė* II 107, III 143⁸ (TŽŽ 1936 taip pat *tezė*; SNŽŽ 1924 įdėtas kitaip morfologiškai įformintas variantas *težis*).

Variantai su trumpaisiais ir ilgaisiais balsiais. V. Dubo vadovėlyje varijuoja terminų poros, kurios skiriasi balsio ilgumu, pvz.: *kalamburas* I 63 – *kalambūras* II 99, III 114, *naturalistinė drama* I 173 – *natūralistinė drama* II 256, III 267, *naturalistinė mokykla* I 252 – *natūralistinė mokykla* II 259, III 269, *naturalistinis romanas* I 246 – *natūralisti-*

⁸ Terminų *literatūrinė revoliucija* I 163 (plg. *literatūrinė revoliucija* II 242, III 252), *lyrinė poėma* I 90 (plg. *lyrinė poema* II 141, III 154) dėmenų *literatūrinė* ir *poėma* rašymas su *é* tikriausiai yra korektūros klaidos. Nors šie terminai pirmajame leidime pavartoti tik po vieną kartą, tačiau apie korektūros klaidų buvimą galima spręsti iš terminų, turinčių dėmenis *literatūrinė*, *poema*, pvz.: *literatūrinė kryptis* I 100, *literatūrinė mokykla* I 97, *literatūrinė srovė* I 175; *poema* I 11 (!), *ciklo poema* I 33, *dramatinė poema* I 166 ir kt.

nis romanas II 351, III 358, *naturalistinis teatras* I 173 – *natūralistinis teatras* II 256, III 267 (dar plg. *natūralistas* II 368, III 369, *natūralizmas* II 160, III 178), *preliudija* I 137 – *preliūdija* II 206, III 217, *satira* I 43 – *satyra* II 98, III 113 (ir *plakama romėnų satira* I 65 – *plakamoji romėnų satyra* II 103, III 118), *satirikas* I 63 – *satyrikas* II 98, III 113, *satirizmas* I 115 – *satyrizmas* II 173, III 191, *satirinė daina* I 82 – *satyrinė daina* II 125, III 139, *satirinis elementas* I 126 – *satyrinis elementas* II 184, *satirinis romanas* I 188 – *satyrinis romanas* II 274, III 283, *Šekspiro laikų teatras* I 149 – *Šekspyro laikų teatras* II 209, III 220, *Šekspirologas* I 145 – *šekspyrologas* II 210, III 221, *Šekspirologija* I 145 – *šekspyrologija* II 210, III 221, *trubaduras* I 73 – *trubadūras* II 115, III 129 (ir *trubadūrų lyrika* I 73 – *trubadūrų lyrika* II 52, III 55, *trubadūrų poezija* I 68 – *trubadūrų poezija* II 106, III 121). Visų šių terminų porų variantas su trumpuoju balsiu buvo vartojamas pirmajame vadovėlio leidime. SNŽŽ 1907 yra *naturalistas*, *naturališkas*, SNŽŽ 1924 – jau *natūralistas*, *natūrališkas*. Maironis dar teberašė *naturalizmas* (nors yra *natūrali kalba*), *kalamburas*. Be to, šiame vadovėlyje taip pat konkuruoja *trubadūras* ir *trubaduras* (žr. Keinys 2002: 30, 33, 37, 40). Bet Maironis jau vartojo variantus su ilgaisiais balsiais *satyra*, *satyrikas*, *satyriškas romanas*, *satyrizmas* (žr. Keinys 2002: 31, 32, 35). Vis dėlto 1928 m. V. Kamantausko žodynėlyje variantas *satyra* yra keistas į *satira*.

Minėtini terminai *mytas* I 7 ir *mitas* I 61, kurie konkuruoja pirmajame leidime (dar plg. *mytinis turinys* I 5 ir *mitinė drama* I 121), o 1927 ir 1931 m. leidimuose randamas tik *mitas* II 90, III 104. SNŽŽ 1907 yra pateiktas žodis *mitai*, Maironis 1926 m. rašė *mytas* (žr. Keinys 2002: 31), 1928 m. V. Kamantausko žodynėlyje *mytas* taisomas į *mitą*.

Kaip matyti, dabar įsigalėjo vėlesnių vadovėlio leidimų variantai su ilguoju balsiu (kaip ir TŽŽ 1936 – *kalambūras*, *satyra*, *trubadūrai*, dar plg. *natūralizmas*, *natūralistas*, *natūralus*). Išimtį sudaro tik *preliudija*, kuri vartota pirmajame leidime, o ne šio termino variantas *preliūdija* (TŽŽ 1936 taip pat *preliudija*).

Terminų *tobula forma* II 90, III 89 – *tobūla forma* I 68, *formas tobulumas* II 106, III 121 – *formos tobūlumas* I 65 variantas su ilguoju balsiu buvo vartojamas pirmajame leidime. Šie terminai nuo anks-

čiau išvardytųjų dar skiriasi tuo, kad varijuojantys terminų dėmenys yra lietuviški. K. Bizauskas rašė nenuosekliai: pavartotas *tobulumas* (5), bet yra *tobūlas perijodas* (20). Maironio vadovėlyje rasta tik *tobula forma, kalbos tobulumas* (žr. Keinys 2002: 36, 37). V. Kamantauskas vietoj *tobūlas* siūlė vartoti *tobulas*, už tai jį 1928 m. kritikavo J. Jablonskis (žr. Jablonskis 1959: 474). Vis dėlto J. Jablonskio teiktas šio žodžio tarimas ir rašymas su *ū* bendrinėje kalboje neįsigalėjo. LKŽ XVI 1995 užfiksuota, kad žodį *tobūlumas* taip pat vartojo K. Būga. P. Skardžius pirmenybę teikė variantui *tobulas* (Skardžius 1941: 95, 186, 371).

Kaip rašo Z. Zinkevičius, po Pirmojo pasaulinio karo miestuose dėl slavų kalbų įtakos nyko aiškesnė riba tarp *é* ir *e*, neskirti ilgieji balsiai nuo trumpųjų (Zinkevičius 1992: 277). Tai galėjo turėti įtakos daugumos aptartų variantų atsiradimui.

Variantai su *i* ir *j*. Kitą terminų pogrupį sudaro variantai, kurie skiriasi *i* ir *j*, pvz.: *iambas* II 89 – *jambas* I 53, III 103 (ir *pajuokiamas iambas* II 92, III 106 – *pajuokiamas jambas* I 54), *iambinė poezija* II 87, III 104 – *jambinė poezija* II 87, III 101, *romanisto karjera* I 224 – *romanisto karjera* II 321, III 330. Poros *romanisto karjera* – *romanisto karjera* variantas su *j* yra vėlesnis, t. y. vartotas 1927 m. ir vėliau. Rašymas *karjera* gali būti atsiradęs dėl originalo įtakos (pranc. *carrière*). Tiek XX a. pradžioje išleistame SNŽŽ 1907, tiek ketvirto to amžiaus dešimtmečio TŽŽ 1936 yra vien tik *karjera*. 1923 m. leidime vartotas tarptautinis terminas *jambas* (ir iš jo padaryti šalutiniai terminų dėmenys ar terminai, pvz.: *jambinė lyrinė poezijos rūšis* I 53, *jambistas* I 54 ir kt.), kuris antrajame ir trečiajame leidimuose konkuruoja su *iambas* (turbūt dėl graikiško originalo *iambos* įtakos). K. Bizauskas ir Maironis vartojo tik variantą *jambas* (žr. Keinys 2002: 36) (dar plg. *jambinės eilės* (57)), kuris taip pat įdėtas į TŽŽ 1936.

Taigi aiškesnių dėsningumų, kuriuo metu (1923 m. ar 1927 m.) terminai buvo rašomi su *j*, o kada be jo, remiantis šiais variantais, sunku surasti. Paprasčiausiai galima konstatuoti, kad V. Dubo vadovėlyje atsispindi šis rašybos istorijos dalykas (plg. *perijodas* „*Sturm und Drang*“ I 85, „*audros ir varžto*“ *periodas* I 163, II 242, III 252, *keliaujantis komedijantas* II 212, III 223, *poezijos žanrų diferencijacija* I 1). J. Jablonskis apie panašius rašybos su *j* atvejus 1922 m. rašė:

„šitoks tų žodžių rašymas man... gana keistas, dar neįprastas“ (Jablonskis 1934: 113).

Variantai su svetimės kilmės priebalsiais ir jų pakaitais. V. Dubo vadovėlio terminų variantai skiriasi ir nelietuviškų garsų *h* ir *ch* buvimu vartojamuose terminuose. Vienais atvejais (*chronika* I 196, II 35, III 39 – *kronika* I 204, III 302, *heroldas* II 196, III 206 – *geroldas* I 136) svetimės kilmės priebalsis keičiamas savu, o kitais atvejais (*elenizmas* I 97 ir *hellenizmas* II 149, III 164) tokio priebalsio iš viso nebėra. Pirmajame leidime rasti terminų variantai *elenizmas*, *geroldas*, kuriuose atsisakyta *h* ar *ch*, nors *chronika* ir *kronika* jame varijuoja. Antrajame knygos leidime yra tik variantas *chronika*, kuris trečiojo leidimo pabaigoje pakeistas *kronika*. SNŽŽ 1907 ir 1924 yra *chronika*, Maironis jau vartojo šį terminą be svetimės garso – *kronika* (žr. Keinys 2002: 31). TŽŽ 1936 taip pat pateikiamas pastarasis variantas (kaip, beje, ir kiti vėlesnių V. Dubo leidimų variantai su *h* – *heroldas* ir *helenizmas*).

Terminų su svetimės kilmės priebalsiais *humoras* I 65, *humoristika* I 131, *humoristinis charakteris* I 83 konkurentai yra fonetinės rusybės – *jumoras* I 227, II 102, III 117, *jumoristika* II 188, *jumoristinis charakteris* II 126, III 139. Variantai *humoristika*, *humoristinis charakteris* yra tik pirmajame V. Dubo vadovėlio leidime, bet jame varijuoja *humoras* ir *jumoras* (dar plg. *humoristinė tensona* I 73, *jumoristinis elementas* I 138). Maironis, kaip ir V. Dubas vėlesniuose leidimuose, rašė tik *jumoras*, *jumoristinis pasakojimas* (žr. Keinys 2002: 36, 43), V. Kamantausko žodynėlyje teikiamas variantas *humoras*, o į TŽŽ 1936 *humoras* yra įtrauktas su nuoroda į *jumora*.

Pora „*chornada*“ II 203, III 213 – *jornada* I 138 ypatinga tuo, kad variantas, prasidedantis *j*, atitinka originalą (isp. *jornada* – „veiksmas“ (teatr.)). Varianto „*chornada*“ atsiradimas vėlesniuose leidimuose sietinas su ispanų kalbos tarimu: ispanų kalboje raidė *j* tariama kaip *ch*.

Trečiojo XX a. dešimtmečio skolinių aplietuvimo ir rašymo skirtumus rodo pirmajame leidime varijuojantys *verterizmas* I 233 / „*verterizmas*“ II 333, III 340 ir *werterizmas* I 223 (Maironis rašė *verterizmas* (žr. Keinys 2002: 33)).

Šio pogrupio terminų varijavimas atspindi rašomosios kalbos is-

torijos tarpsnį, kai nebuvo galutinai nusistovėjęs žodžių su svetimos kilmės priebalsiais tarimas ir rašymas.

Variantai su kietaisiais ir minkštaisiais priebalsiais. Variantai *epistolarinė forma* II 321, III 330 – *epistolarinė forma* I 232 skiriasi savo šalutinio skolintos šaknies dėmens priebalsio kietumu. Kaip matyti, terminas su minkštuuoju priebalsiu buvo vartojamas pirmajame leidime. K. Bizausko vadovėlyje yra *epistularinė forma* (12), t. y. dar vienas variantas su kietuoju *l* (plg. gr. *epistolē* – laiškas).

Variantai su dvigubomis priebalsėmis. Skirtinguose leidimuose konkuruoja variantai *atinė komedija* I 121 – *attinė komedija* II 180, III 197 (ir *naujoji atinė komedija* I 115 – *naujoji attinė komedija* II 186, III 198, *vidurinė atinė komedija* I 115 – *vidurinė attinė komedija* II 173, III 191, *vidurinioji atinė komedija* I 128 – *vidurinioji attinė komedija* II 186, III 198, *senoji atinė komedija* I 128 – *senoji attinė komedija* II 186), *impresionizmas* I 252 – *impressionizmas* II 361, III 383, *neorusoistas* I 256 – *neorusoistas* II 365, III 387 ir jau minėtieji *elenizmas* I 97 ir *hellenizmas* II 149, III 164. Šio pogrupio variantams taip pat priskirtina *Minesingeris* I 73 / *minesingeris* I 76 – *minnezingeris* II 122, III 135 ir *minesingerių lyrika* I 73 – *minnezingerių lyrika* II 122, III 135, *minesingerių poetika* I 77 – *minnezingerių poetika* II 124, III 138 (dar ir *s–z* skirtybės). Terminai su dvigubomis priebalsėmis buvo vartojami tik antrajame ir trečiajame V. Dubo vadovėlio leidimuose. 1926 m. Maironio literatūros vadovėlyje dvigubos priebalsės arba rašomos (*minnezingeris*), arba ne (*impresionizmas*) (žr. Keinys 2002: 33, 34), o TŽŽ 1936 – ne (*helenizmas*, *impresionizmas*, *minezingeriai* ir *minezengeriai*). Įdomu tai, kad *minnezingeris* vėlesniuose leidimuose rašomas su dvigubomis priebalsėmis kaip ir originalo kalboje (vok. *Minnesinger*), bet su *z* (pagal tarimą) (taip pat su *z* šis žodis vartojamas Maironio vadovėlyje ir TŽŽ 1936). Pirmajame leidime, lietuvinant minėtą terminą, išlaikyta jo rašyba su *s*, bet atsisakyta dvigubų priebalsių.

Variantai su dusliaisiais ir skardžiais priebalsiais. Be jau anksčiau aptartų *s* ir *z* variantų, skirtinguose V. Dubo vadovėlio leidimuose konkuruoja *anekdotas* I 206 ir *anegdotas* II 297, III 306. Jie, matyt, bus atsiradę dėl rašymo atsižvelgiant į kilmę arba į tarimą. Tiek 1907 m., tiek 1924 m. SNŽŽ, Maironio vadovėlyje ir TŽŽ 1936 yra rašoma pagal originalą – *anekdotas* (gr. *anekdotos*).

Variantai su didžiosiomis ir mažosiomis raidėmis. Dar vieną variantiškų terminų grupę sudaro taip pat grynai rašybos variantai – terminai rašomi didžiąja arba mažąja raide. Varijuoja arba termino dėmeniu einantis būdvardis, pvz.: *Aleksandrinė mokykla* I 63 – *aleksandrinė mokykla* I 18, *Provansalinė poėtika* I 74 – *provansalinė poėtika* I 73, *Šventasis raštas* III 65 (*Šventas Raštas* I 219) – *šventasis raštas* II 60, arba daiktavardis, pvz.: *Biblija* I 47, III 79 – *biblija* I 218, II 77, III 321, *Mecenatas* I 150 – *mecenatas* II 218, III 229, ir jau minėti *Šekspirologas* I 145 – *šekspyrologas* II 210, III 221, *Šekspirologija* I 145 – *šekspyrologija* II 210, III 221. Pastebėta, kad šventraščio pavadinimus 1927 m. vadovėlyje buvo linkstama rašyti mažąja, o kituose leidimuose dažniausiai didžiąja raide. Iš tikrinių žodžių atsiradę terminai ar jų dėmenys pirmajame knygos leidime buvo rašomi didžiąja raide (*Šekspirologas*, *Šekspirologija*) arba ir didžiąja, ir mažąja raidėmis (*Aleksandrinė mokykla* ir *aleksandrinė mokykla*, *Provansalinė poėtika* ir *provansalinė poėtika*, dar plg. *Mecenatas* ir *meno mecenatas* I 52, *poėzijos mecenatas* I 52). Terminas *Minesingeris* I 73 rašybą (greta *minesingeris* I 76 ir *minnezingeris* II 122, III 135) galima būtų aiškinti vokiečių kalbos, kurioje daiktavardžiai rašomi didžiąja raide, įtaka.

Variantai su brūkšneliu ir be jo. Rašybos variantiškumu pasižymi priedėlinis terminas *artistas mėgėjas* I 124, II 182, III 198 – *artistas-mėgėjas* I 124. Brūkšnelį (ar brūkšnį) tarp terminų dėmenų buvo linkstama rašyti pirmajame vadovėlio leidime (plg. *epo specialistas-dainininkas* I 30, *klajojantis dainininkas – poėtas* I 200, *poėtas-dainius* I 73).

Specifiniai rašybos variantai yra *leitmotyvas* I 49, II 102, III 117 – *leit-motyvas* I 221 (dar yra *leit - motyvas* I 39, bet turbūt korektūros klaida), konkuruojantys pirmajame vadovėlio leidime.

Originalo variantai. Terminų rašymas didžiąja arba mažąja raidėmis būdingas kai kuriems originalo kalba vartojamiems terminams, pvz.: *Chanson de geste* I 27 – *chanson de geste* I 23, II 31, III 36, *Deus ex machina* I 103 – „*deus ex machina*“ II 159, III 177, *Fascenina* I 125 – „*fascenina*“ II 183.

Iš prancūzų kalbos paimti variantai *fableau* I 191 ir *fabliau* II 277, III 281 („trumpi liaudiški eiliuoti pasakojimai XIII–XIV a. Prancūzijoje“) skirtingai ir rašomi, ir tariaimi. Dabar lietuvių literatūrologijoje vartojamas terminas *fablio*.

Kaip matyti iš šios fonetinių ir rašybos variantų apžvalgos, kai kurie variantiški terminai skiriasi net keliais bruožais, pvz.: *elenizmas* ir *hellenizmas*; *Minesingeris*, *minesingeris* – *minnezingeris*, *minesingerių* lyrika – *minnezingerių* lyrika, *minesingerių* poëtika – *minnezingerių* poëtika; *Šekspirologas* – *šekspyrologas*, *Šekspirologija* – *šekspyrologija*; *trubadurų poëzija* I 68 – *trubadūrų poezija* II 106, III 121.

Anot St. Keinio, trečiame dešimtmetyje „dar nebuvo visai nusistovėjęs tas vadinamųjų tarptautinių žodžių aplietuvinimo ir rašymo būdas, kuris įsigalėjo vėliau“ (Keinys 2002: 40–41). Tad nenuostabu, kad V. Dubo vadovėlyje yra nemažai variantiškai tariamų ir rašomų svetimos kilmės ir hibridinių terminų. Dauguma variantų (81,2%) V. Dubo vartoti skirtinguose vadovėlio leidimuose (1923 m. ir vėlesniuose), pavyzdžiui, didžioji dalis ar visi variantai, besiskiriantys *ė* ir *e*, balsio ilgumu, *j* buvimu, dvigubomis priebalsėmis ir kt. Galima manyti, kad tokie terminai atspindi žodžių (beveik visais atvejais skolinių) tarimo ir rašymo kitimo tarpsnius.

Morfologiniai variantai

Šiame darbe morfologiniais variantais, remiantis K. Župerka (1983: 28), laikomi formų darybos ir kaitybos variantai. V. Dubo vadovėlyje rasti morfologiniai variantai (21 eilutė) skirstomi į 1) terminų galūnių ir baigmenų, 2) skaičiaus, 3) giminės, 4) dalyvio formų, 5) dalyvio rūšies ir 6) laiko variantus. Prie morfologinių variantų šiame straipsnyje priskiriami ir sudėtiniai terminai.

Terminų galūnių ir baigmenų variantai. Terminų galūnių ir baigmenų variantai (52,3% morfologinių variantų) V. Dubo vadovėlyje atsirado nevienodai morfologiškai įforminus tuos pačius skolinius. Vieni šio tipo variantai vartoti skirtinguose vadovėlio leidimuose, pvz.: *formulė* I 35 – *formula* II 228, III 237 (ir *epinė formulė* I 30 – *epinė formula* II 8, III 12), *genijus* I 54 – *genijas* II 58, III 62 (ir *audringas genijus* I 166 – „*audringas genijas*“ II 245, III 256 (vienaskaitos įnagininkas vėlesniuose leidimuose yra -us tipo – *genijum* II 92, III 107), *komiškas genijus* I 116 – *komiškasis genijas* II 173, III 191), *herojus* I 15 – *herojas* II 7, III 11 (ir *epo herojus* I 48 – *epo herojas* II 78). Tad šie variantai atspindi morfologinio terminų lietuvinimo kitimą. *Formula*

atsiradimą vėlesniuose leidimuose būtų galima aiškinti siekiu išlaikyti terminą panašesnį į originalą (plg. lot. *formula*) ar kitomis priežastimis. Šį variantą daug anksčiau teikė J. Šlapelis, jis įtrauktas į SNŽŽ 1924. SNŽŽ 1907 ir 1924, Maironio (žr. Keinys 2002: 34), V. Kamantausko žodynėlyje rašoma *genijus*. Dabartinėje terminijoje vis dėlto yra vartojami pirmojo (1923 m.) leidimo variantai (*formulė, genijus, herojus*). Jie taip pat pateikti TŽŽ 1936.

Terminų galūnių variantų atsiranda ne tik per laiką, kaip kad ką tik aptarti, bet vartojama ir tame pačiame leidime. Pavyzdžiui, pirmajame leidime randama ir *psichologinė analizė* I 227 (plg. *analizė* I 54, *charakterių analizė* I 174, *literatūrinių reiškinių analizė* I XIV), ir *psichologinis analizas* I 233. Vėlesniuose leidimuose yra vartojama tik *psichologinė analizė* II 323, III 333. Z. Žemaičio *Geometrijos ir trigonometrijos terminų rinkinėlį*je rašomi du variantai – *analizis (analizė)*. XX a. pradžioje, matyt, bus vartotas variantas *analizas* (taip yra SNŽŽ 1907; šis variantas jau vėliau užfiksuotas SNŽŽ 1924), kuris 1928 m. V. Kamantausko žodynėlyje keistas į *analizė*. Vis dėlto TŽŽ 1936 pateiktas *analizis*.

1923 m. leidime bene vienintelį kartą (pirmąjį) pavartotas terminas *novela* I 141, o po maždaug 40 puslapių nuosekliai (kaip vėlesniuose leidimuose) vartojama tik *novelė* I 183, II 204, III 214. Abu variantai taip pat rašomi SNŽŽ 1907, Maironio vadovėlyje (pastarajame dar yra fonetinis variantas *novėlė*) (žr. Keinys 2002: 40).

Skirtingai morfologiškai įforminti variantai *idilė* I 10 ir *idilija* II 24, III 28. Kaip matyti, šie variantai buvo vartojami skirtingu laiku. Antrasis variantas pateiktas dar SNŽŽ 1907, taip pat SNŽŽ 1924. Jo atsiradimas (turbūt dėl rusų *идиллия* įtakos) vėlesniuose V. Dubo vadovėlio leidimuose yra neatsitiktinis. Terminą *idilija* taip pat vartojo Maironis (žr. Keinys 2002: 30). Tai, kad tarpukario Lietuvoje šio termino raiška varijavo, liudija TŽŽ 1936, kuriame yra abu variantai *idilija, idilė*. Vis dėlto dabar yra įsigalėjęs variantas *idilė*.

Prie baigmenų variantų priskirtini nevienodai lietuvininti variantai *epas* I XV, II 3, III 9 ir *eposas* I XIV. Pastarojo varianto galūnė be pakeitimų pridėta prie graikiško *epos*. Rastas tik vienas šio varianto pavartojimo atvejis (pirmojo leidimo pratarmėje, nors jau gretiname puslapyje yra *epas*). Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad *eposas*, ma-

tyt, buvo vartojamas iki V. Dubo. Tokios raiškos šis graikiškos kilmės terminas randamas 1918 m. K. Bizausko vadovėlyje (p. 64). Maironis vartojo variantą *epas* (žr. Keinys 2002: 30).

Skaičiaus variantai. Skaičiaus variantai sudaro 14,3% visų morfologinių variantų. V. Dubo vadovėlyje varijuoja *viduramžis* III 66 ir *viduramžiai* II 27, III 31. Šie variantai konkuruoja tik trečiajame knygos leidime (dar plg. *ankstybi viduramžiai* III 55, *viduramžių literatūra* III 286, *viduriniai amžiai* III 35 ir *viduramžio idealas* III 66). Pastebėta, kad šalutiniais terminų dėmenimis dažniausiai eina daugiskaitos forma *viduramžiai*. Maironis taip pat vartojo *viduramžis*, nors vis dėlto jo vadovėlyje dažnesnis variantas *viduramžiai* (žr. Keinys 2002: 42). Kaip rodo LKŽ XIX 1999 pateikta medžiaga, vienaskaitos forma šis terminas vartotas *Aušroje*, K. Būgos ir kt. (matyt, daugiausia XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje).

Morfologiniais skaičiaus variantais laikytini pirmajame leidime konkuruojantys *anekdoto elementas* I 35 – *anekdotų elementas* I 30 ir nevienalaikiai variantai *miesto kultūra* II 52, III 55 – *miestų kultūra* I 191. Šių terminų porų nariai skiriasi valdomuoju pažyminiu einančių daiktavardžių skaičiumi – vienaskaitos ir daugiskaitos priešprieša neutralizuota.

Giminės variantai. Rastos taip pat trys skirtingos giminės variantų poros. Viena jų – *koturnos* I 104 – *koturnai* II 160, III 178. Šie variantai vartoti ne tuo pačiu laiku, t. y. ne tuose pačiuose leidimuose. TŽŽ 1936 teikiamas moteriškosios giminės terminas *koturnos*. Į TŽŽ 2001 įtraukti abu termino variantai (pirmenybė moteriškosios giminės žodžiui), o VaitkTŽŽ 2001 – tik *koturnos*. Matyt, šio termino aplietuvavimo klausimas dar neišspręstas.

Morfologiniais giminės variantais turbūt galima laikyti su skirtingomis galūnėmis sudarytus variantus *grožė* I 81 ir *grožis* II 61, III 66 (ir atitinkamai *grožės kultas* I 252 – *grožio kultas* II 61, III 66). K. Bizauskas 1918 m. (p. 9) ir Maironis vartojo *grožį* (žr. Keinys 2002: 32).

Dalyvio formų variantai. Dalyvių formų variantais laikytini tuose pačiuose leidimuose vartoti *keliaujantysis dainius* II 35, III 39 – *keliaująs dainius* II 41, III 45, *keliaujantysis siužetas* I 36 – *keliaująs siužetas* I 30. Dalyviais išreikšti šalutiniai dėmenys visų pirma skiriasi ilgąja ir trumpąja vardininko formomis – *keliaujantysis* ir *keliaująs*.

Pastaroji vardininko forma negali būti įvardžiuotinė, tad čia negali susidaryti įvardžiuotinės ir paprastosios formos priešprieša.

Dalyvio rūšies variantai. *Veikiamasis asmuo* I 185 ir *veikiantysis asmuo* I 129, pavartoti pirmajame V. Dubo vadovėlio leidime, skiriasi dalyvio rūšimi. Šiuo atveju abiem junginiais žymima ta pati sąvoka, tačiau dalyvio rūšies priešprieša čia negali būti neutralizuota, nes neveikiamoji rūšis netinka: *veikiamasis asmuo* atrodo dvi-prasmėškas (*veikiamasis* – „kurį veikia“, o *veikiamasis asmuo* – „asmuo, kuris veikia; veikėjas“).

Laiko variantai. Variantai *neribojama fantazija* I 90 – *neribota fantazija* I 90, taip pat rasti tik 1923 m. vadovėlio leidime, – dalyvio laiko skirtybės. Reikia pažymėti, kad be konteksto paimti *neribojama fantazija* – *neribota fantazija* nebūtų suvokiami kaip variantai, tačiau V. Dubo vadovėlyje jų laiko opozicija neutralizuota.

Iš šios apžvalgos galima matyti, kad patys dažniausi V. Dubo vadovėlyje yra terminų galūnių ir baigmenų variantai (52,3% visų morfologinių variantų). Kitų morfologinių variantų kur kas mažiau. Po 14,3% morfologinių variantų sudaro skaičiaus ir giminės, 9,5% – dalyvių formų, po 4,8% – dalyvio rūšies ir laiko variantai. Mažiau nei pusė (42,8%) variantų konkuruoja tame pačiame V. Dubo vadovėlio leidime (nors viename).

Pseudovariantai. Įvardžiuotinės ir paprastosios formos teoriškai negali būti laikomos variantais, nes kalbos sistemoje tai yra skirtingos reikšmės kalbos vienetai. Apie tos pačios reikšmės konkuruojančius terminus, sudarytus iš šių formų, būtų galima kalbėti kaip apie pseudovariantus, pvz.: *baironiška poema* II 85 – *baironiškoji poema* II 84, *jausminga mokykla* I 84 – *jausmingoji mokykla* II 135, III 149, *komiškas elementas* I 135, II 190, III 202 – *komiškasis elementas* II 203, III 214, *pirmas artistas* I 102 – *pirmasis artistas* II 158, III 176, *poetiška priemonė* II 275, III 284 – *poetiškoji priemonė* II 28, III 32, *svarbiausias veikėjas* I 116, II 175, III 192 – *svarbiausiasis veikėjas* I 116, II 40, III 250, *vyriausias herojas* II 83, III 83 – *vyriausiasis herojas* II 61, III 66 ir kt.

Darybiniai variantai

O. Achmanova bendrašaknius tos pačios reikšmės žodžius, galinčius pakeisti vienas kitą, laiko variantais (Ахманова 1957: 213–217). Toks požiūris rusų kalbotyroje sukėlė diskusiją dėl darybinių variantų skyrimo ir jų santykio su sinonimais. Pavyzdžiui, F. Filinas mano priešingai: bendrašaknių tos pačios reikšmės žodžių darybos afiksai nepraranda savo funkcijų, tad tokie žodžiai nėra variantai (Филин 1963: 131–133). *Rusų kalbos enciklopedijoje* teigiama, kad darybiniai variantai – gramatiniai variantai, turintys variantiškus darybos afiksus (РЯЭ 1998: 62). Lietuvių kalbos žodžių darybos specialistas V. Urbutis *Žodžių darybos teorijoje* į darybinius variantus žvelgia kitu aspektu: kalba ne apie darinių, o apie darybos priemonių – priesagų variantus. Apie darybinių variantų ir darybinių sinonimų skirtumą rašė J. Vaskelienė. Ji teigia, kad „to paties žodžio variantais laikytinos tokios jo atmainos, kurios viena nuo kitos skiriasi neesminiais fonetiniais ar morfologiniais požymiais, nekeičiančiais jų reikšmės“. Tačiau kalbininkė pažymi, kad praktiškai atskirti šiuos kalbos vienetus ne visada lengva (Vaskelienė 2000: 11–13). Darybiniais variantais šiame straipsnyje laikomos iš darybos priemonių variantų kylančios to paties termino skirtybės. Tos skirtybės nekeičia termino reikšmės, jis suvokiamas kaip tas pats žodis. Darybiniais variantais čia laikomos ir sudėtinių terminų poros, kurių dėmenimis eina darybiniai variantai.

V. Dubo vadovėlyje rastos tik keturios darybinių terminų variantų poros, pvz.: *klasikinė komedija* II 173, III 191 – *klasinė komedija* I 116, *klasikinė tradicija* II 61, III 66 – *klasinė tradicija* I 43, *klasikinis veikalas* II 251, III 261 – *klasinis veikalas* I 169, „*pseudoklasikinė tragedija* II 255, III 265 – *pseudoklasinė tragedija* I 171. Šalutiniais dėmenimis einantys būdvardžiai *klasikinis*, *-ė*, *pseudoklasikinė* turi priesagą *-ik-*, o *klasinis*, *-ė*, *pseudoklasinė* – ne. Darantis priesagos *-inis* būdvardžius iš tarptautinių daiktavardžių su *-ika*, pamatinio žodžio priesaga *-ik-* yra išleidžiama. Taip yra sudaryti būdvardžiai *klasinis*, *-ė*, *pseudoklasinė*. Tačiau išleidus minėtą priesagą, galima dvi-prasmybė (panašu į daiktavardžio *klasė* vedinius). Turbūt dėl šios priežasties nuo antrojo vadovėlio leidimo pradėti vartoti terminai

klasikinė komedija, klasikinis veikalas, klasikinė tradicija, „pseudoklasikinė“ tragedija (dar plg. *klasikinė dramatinė tradicija* I 143, *pseudoklasikinė komedija* I 157 ir *klasikinė poezija* II 23, III 28, „pseudoklasikinė“ drama II 255, III 250). SNŽŽ 1924 pateikti sinoniminiai terminai *klasikinė, arba klasiškoji, literatūra*. Maironis taip pat vartojo *klasiška drama* „klasikinė drama“, *klasiška literatūra* „klasikinė literatūra“ (žr. Keinys 2002: 30, 42), t. y. terminus, kurių šalutiniais dėmenimis einantys būdvardžiai yra sudaryti, išleidus *-ik-*. J. Jablonskis 1926 m. *klasinis* taisė į *klasikinis* (žr. Jablonskis 1959: 395). 1928 m. jis rašė: „„K l a s i n i s“ (klasės) dalykas čia [A. Vireliūno *Mūsų kalbos ugdyme*. – A.M.] be reikalo neskiriamas nuo „klasikų (klasikinio)“ dalyko“ (Jablonskis 1959: 463). TŽŽ 1936 pateikiama *klasikinis*, bet *klasiškas*.

Sintaksiniai variantai

Sintaksiniai variantai – visai tos pačios reikšmės sintaksinės konstrukcijos (Župerka 1983: 28). *Rusų kalbos enciklopedijoje* prie sintaksinių variantų priskiriami valdymo, derinimo ir šliejimo variantai (РЯЭ 1998: 62).

V. Dubo vadovėlyje rasti sintaksiniai variantai, kurie tarpusavyje skiriasi dėmenų tvarka. Tokie variantai V. Dubo vadovėlyje sudaro 10 variantų eilučių. Vadovėlyje varijuoja priedėliniai terminai, pvz.: *dainininkas specialistas* I 134 – *specialistas dainininkas* I 34, *daina giesmė* II 17, III 21 – *giesmė daina* II 88, III 102, *rašytojas realistas* I 246, II 352, III 359 – *realistas rašytojas* I 246, II 351, III 358. Šie variantai yra vienalaikiai.

Trys variantų poros susidarė dėl lietuvių kalbai nebūdingo pažyminio vartojimo po, o ne prieš pažymimąjį žodį, pvz.: *daiktinis simbolizmas* I 173, II 259, III 270 – *simbolizmas daiktinis* II 259, III 270, *drama liturginė* II 194 – *liturginė drama* I 133, II 190, III 202, *idėjinis simbolizmas* I 175 – *simbolizmas idėjinis* II 259, III 270. Tik *idėjinis simbolizmas* ir *simbolizmas idėjinis* rasti skirtinguose V. Dubo vadovėlio leidimuose. Variantas *drama liturginė* vartojamas tik antrajame leidime. 1931 m. leidime jis buvo pakeistas *liturgine drama*, plg. „Drama liturginė ne Prancūzijoje plėtojosi ne taip sparčiai“ II 194 ir „Liturginė drama ne Prancūzijoje plėtojosi ne taip sparčiai“ III 204.

Variantai *choro melinė poezija* II 87, III 101 – *melinė choro poezija* II 90, III 105 skiriasi valdomojo ir derinamojo pažyminio išdėstymo tvarka. Iš šios vienašakio variantų poros priimtinesnis būtų antrasis narys, nes įprasta derinamojo pažyminio vieta yra prieš valdomąjį pažyminį.

V. Dubo vadovėlyje randama ir daugiažodžių sudėtinių terminų, kuriems būdinga priešinga pažyminių tvarka. Pirmajame leidime konkuruoja „*apsiausto ir kalavijo komedija*“ II 202, III 212 / *apsiausto ir kalavijo komedija* I 139 – „*kalavijo ir apsiausto komedija*“ I 137, antrajame leidime – *laiko ir vietos koloritas* II 225 – *vietos ir laiko koloritas* I 186, II 180, III 197, antrajame ir trečiajame – „*malonaus naujo stiliaus*“ *poezijos mokykla* II 28, III 142 – „*naujo malonaus stiliaus*“ *poezijos mokykla* II 56 / *naujo malonaus stiliaus poezijos mokykla* III 60. Kaip matyti, gali skirtis ir valdomųjų, ir derinamųjų pažyminių vieta termine. Varijuojantys terminai „*apsiausto ir kalavijo komedija*“ / *apsiausto ir kalavijo komedija* ir „*kalavijo ir apsiausto komedija*“ yra termino „*comedia de capa y espada*“ I 137, II 198, III 210, o „*malonaus naujo stiliaus*“ *poezijos mokykla*, „*naujo malonaus stiliaus*“ *poezijos mokykla* / *naujo malonaus stiliaus poezijos mokykla* – „*dolce stil nuovo*“ II 127, III 140 vertimai.

Kaip matyti, V. Dubo vadovėlyje skiriasi tiek dvizodžių (60% sintaksinių variantų), tiek daugiažodžių terminų variantų (40%) dėmenų tvarka. 80% variantų konkuruoja tame pačiame vadovėlio leidime.

Mišrieji variantai

V. Dubo vadovėlyje vartojama terminų variantų, priklausančių kelioms variantų rūšims, pvz.: rašybos ir sintaksinių konstrukcijų – *dainius poetas* I 37 – *poetas-dainius* I 73, *literatūra fableaux* I 198 – *fabliaux literatūra* II 286, *perijodas* „*Sturm und Drang*“ I 85 – *Sturm und Drang periodas* I 235. Pastarosios poros variantų konkuravimas nėra atsitiktinis. SNŽŽ 1907 yra užfiksuotas tik *perijodas*, o TŽŽ 1936 nurodytas *periodas*. Maironis rašė *periodas* – *Sturm und Drang periodas* (žr. Keinys 2002: 51).

Vadovėlyje konkuruoja ne tik du, bet ir trys termino variantai, priklausantys dviem variantų rūšims: rašybos variantai yra *dramatur-*

gas simbolistas II 264, III 274 – *dramaturgas* – *simbolistas* I 180, kurie su *simbolistu dramaturgu* II 259, III 270 konkuruoja kaip sintaksiniai variantai. Antrojo varianto rašymas su brūkšniu, o ne brūkšneliu, turbūt laikytina korektūros klaida (dar plg. *poetas-redaktorius* I 20 – *poetas-redaktorius* I 30).

Išvados

1. Tradiciškai variantas apibrėžiamas kaip tos pačios reikšmės to paties kalbos vieneto skirtingas pavidalas. Lietuvių terminologijoje variantai beveik netyrinėti.

2. V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlis – parankus šaltinis tarpukario Lietuvos literatūrologijos ir jai artimų sričių terminijos kaitai tyrinėti. 1923, 1927 ir 1931 m. vadovėlio leidimų terminijai būdingas vienažodžių ir sudėtinių terminų variantiškumas (125 variantų eilutės). Vadovėlyje rasta visų pagal kalbos lygmenis išskirtų rūšių terminų variantų: fonetinių ir rašybos, morfologinių, darybinių, sintaksinių, taip pat mišriųjų variantų. Vyrauja fonetiniai (ir rašybos) ir morfologiniai terminų variantai, kartu sudarantys net 85,6% visų variantų. Didžioji dalis tokių variantų yra nevienodo skolinių aplietuvimo rezultatas (pavyzdžiui, *poėzija* ir *poezija*, *formulė* ir *formula*). Lietuviškos kilmės terminų variantiškumas retas (pavyzdžiui, *keliaujantysis dainius* – *keliaująs dainius*).

3. Jeigu šiame straipsnyje būtų nagrinėjami tik vieno leidimo terminai, variantų būtų rasta daug mažiau. Variantų eilutės V. Dubo vadovėlyje dažniausiai yra atsiradusios per laiką, t. y. viename leidime pavartotas vienas variantas, o kitame – kitas. Tokių variantų vadovėlyje yra daugiau nei du trečdaliai (70,4%). Kadangi dalies terminų variantiškumas (pavyzdžiui, *trubadūras* ir *trubaduras*, *epas* ir *eposas*) yra paliudytas kituose pirmos XX a. pusės leidiniuose, tad, be abejo, tokie variantai yra kalbos normų kaitos (ar jų nenusistovėjimo) atspindys, kalbos vyksmo rezultatas. Nagrinėjami vadovėlio terminų variantai rodo bandymą ieškoti taisyklingesnės terminų raiškos, tvarkingiau lietuvininti skolinius. Vis dėlto pasitaiko keletas atvejų, kai dabar yra įsigalėję pirmojo, o ne vėlesnių leidimų variantai (pavyzdžiui, *preliudija*, *idilė*).

Neatmestina galimybė, kad terminų variantiškumą (ypač kai termino variantai konkuruoja viename leidime) galėjo lemti redagavimo spragos (vėlesni leidimai), o gal net jo nebuvimas (pirmasis leidimas).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Akhmanova O. ir kt. 1974: *Terminology: Theory and Method*, Moskva.
- Bartkus G. 1987: Vladas Dubas – literatūros ir kultūros istorikas. – *Kultūros barai* 6, 56–57.
- Bizauskas K. 1918: *Raštijos bei literatūros teorija* 1, Kaunas.
- Būga K. 1961: *Rinktiniai raštai* 3. Sudarė Z. Zinkevičius, Vilnius.
- Dubas V. 1923: *Įvadas į bendrąją literatūrą*, Kaunas–Marijampolė.
- Dubas V. 1927 [1931]: *Literatūros įvadas*, Kaunas–Marijampolė.
- DŽ_s 2003: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius (e. leidimas).
- ISO 10241:1992 (E): *International terminology standards – Preparation and layout*.
- Jablonskis 1934: *Jablonskio raštai*. Red. J. Balčikonis, Kaunas.
- Jablonskis J. 1959: *Rinktiniai raštai* 2. Sudarė J. Palionis, Vilnius.
- Kamantauskas V. 1928: *Trumpas kalbos netaisyklingumų ir barbarizmų žodynelis*, Kaunas.
- Kantvydis B. 1927: Doc. V. Dubas. Literatūros įvadas [Rec.]. – *Lietuva* 190, 2–3.
- Keinys St. 1966: Darybiniai sinonimai terminologijoje. – *Mokslas ir technika* 2, 48; 3, 29; 4, 28–29; 5, 29.
- Keinys St. 1974: Terminų sinonimijos klausimu. – *Leksikos ir sintaksės klausimai*, Šiauliai, 44–51.
- Keinys St. 1980: *Terminologijos abėcėlė*, Vilnius.
- Keinys St. 2002: Maironis ir mūsų literatūros mokslo terminologija. – *Terminologija* 9, 26–54.
- Kniūkšta P. 1976: *Priesagos -inis būdvardžiai. Daryba, reikšmės, gramatiniai sinonimai*, Vilnius.
- KTŽ 1990: Gaivenis K., Keinys St. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas.
- KWST 1975: *Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini*. Hrsg. R. Conrad, Leipzig.
- LKŽ I 1968, XVI 1995, XIX 1999: *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- LKŽ instrukcija 1980: „*Lietuvių kalbos žodyno*“ instrukcija, Vilnius.
- LE 2004: *The Linguistics Encyclopedia*. Ed. K. Malmkjær, London.
- LLE 2001: *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Red. V. Kubilius, V. Rakauskas, V. Vanagas, Vilnius (e. leidimas).
- LST 1988: *Lexicon sprachwissenschaftlicher Termini*. Hrsg. R. Conrad, Leipzig.
- OCDL 1997: Matthews P. H. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*, Oxford, New York.

- Miliūnaitė R. 1995: Variantiški bendrinės kalbos vartosenos reiškiniai (fiksavimas ir vertinimas). – *Kalbos kultūra* 67, 39–49.
- Miliūnaitė R. 2003: *Lietuvių kalbos gramatikos norminimo pagrindai*, Vilnius.
- PetrilKŽ 2001: Petrauskas V. V. *Ispanų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius.
- Pikčilingis J. 1988: *Sinonimika. Kalbos figūros*, Kaunas.
- PLKŽ 1992: *Prancūzų–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė A. Juškienė, M. Katilienė, K. Kaziūnienė, Vilnius.
- Pupkis A. 1980: *Kalbos kultūros pagrindai*, Vilnius.
- RST 1115–90: *Terminologijos principai ir metodai. Lietuvos RST 1115–90 (ISO 704–87)*, Vilnius.
- Skardžius P. 1941: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius.
- Skardžius P. 1999: *Rinkiniai raštai* 5. Sudarė A. Rosinas, Vilnius.
- Skujiņa V. 2002: *Latviešu terminoloģijas iztrādes principi*, Rīga.
- Sruoga B. 1927: Literatūros vadovėliai. Doc. V. Dubas. Literatūros įvadas [Rec.]. – *Lietuvis* 213, 2–3.
- STJ 1968: Gołąb Z., Heinz A., Polański K. *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa.
- SNŽŽ 1907: *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis. Skaitytojams palengvinimas*. Sudarė J. Šlapelis, Tilžė.
- SNŽŽ 1924: Norkus J. *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*, Kaunas.
- TD 1973: *Terminologinis darbas*, Vilnius.
- TŽŽ 1936: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarė K. Boruta, Pr. Čepėnas, A. Sirutytė-Čepėnienė, Klaipėda.
- TŽŽ 2001: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. red. A. Kinderys, Vilnius.
- Urbutis V. 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius.
- VaitkTŽŽ 2001: Vaitkevičiūtė V. *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius.
- Vaskelienė J. 2000: *Darybiniai sinonimai*, Šiauliai.
- Vitkauskas V. 1999: *Lietuvių kalbos tarmių morfoneminiai reiškiniai ir jų svyravimas*. Habilitacinio darbo autoreferatas, Vilnius.
- VLE V 2004: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius.
- Voldemaras A. 1923: Docentas V. Dubas. Įvadas į bendrąją literatūrą [Rec.]. – *Švietimo darbas* 3/4, 253–268.
- Zinkevičius Z. 1992: *Lietuvių kalbos istorija* 5. *Bendrinės kalbos iškilimas*, Vilnius.
- Žemaitis Z. 1920: *Geometrijos ir trigonometrijos terminų rinkinėlis*, Kaunas.
- Župerka K. 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius.
- Ахманова О. С. 1957: *Очерки по общей и русской лексикологии*, Москва.
- Вешторт Г. Ф. 1985: Типы вариантов в терминологической лексике. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 24. *Mokslo kalbos kultūros ir terminologijos problemos*, 39–45.
- Горбачевич К. С. 1978: *Вариантность слова и языковая норма*, Ленинград.
- Граудина Л. К. 1981: К истории нормализации вариантов в грамматиках

(нач. XX в.–60-е годы). – *Литературная норма и вариантность*, Москва, 39–69.

Гринев С. В. 1993: *Введение в терминоведение*, Москва.

Грумадене Л. 1982: *Проблема социальной обусловленности речевого варьирования (на материале литовского языка)*. Автореферат диссертации канд. филол. наук, Москва.

Даниленко В. П. 1977: *Русская терминология. Опыт лингвистического описания*, Москва.

РЯЭ 1998: *Русский язык. Энциклопедия*. Гл. ред. Ю. Н. Караулов, Москва.

СЛТ 1960: Марузо Ж. *Словарь лингвистических терминов*, Москва.

СЛТ 1966: Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов*, Москва.

Суперанская А. В. 1989: Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. *Общая терминология. Вопросы теории*, Москва.

Филин Ф. П. 1963: О слове и вариантах слова. – *Морфологическая структура слова в языках различных типов*, Москва, Ленинград, 128–133.

VARIANTS OF TERMS IN V. DUBAS' TEXTBOOK OF UNIVERSAL LITERATURE

Summary

This article deals with the variants of terms in three editions of V. Dubas' textbook of universal literature (*įvadas į bendrąją literatūrą* (*An introduction to universal literature*)) (the second and the third edition – *Literatūros įvadas* (*An introduction to literature*)).

In Lithuanian terminology variants of terms were hardly ever researched. Traditionally the variant is defined as a different form of the same language unit with the same meaning.

In this textbook there are variants of terms in all language levels: phonetics and orthography (68.8% variants), morphology (16.8%), word formation (3.2%), syntax (8%) and also some mixed variants (3.2%). The biggest part of those variants is the result of the Lithuanization of borrowings (for instance, *poezija* and *poėzija*). Variation of terms of the Lithuanian origin is quite rare (for instance, *keliaujantysis dainius* – *keliaująs dainius*).

Variants of terms in V. Dubas' textbook of universal literature most frequently appeared over time (in one edition one variant is used, in another one – another). Such variants make up more than two thirds of the total. Variability of some terms (for instance, *trubadūras* and *trubaduras*) is present in other publications of literary science or dictionaries from the first half of the 20th century. Asynchronous variants are the reflection of changes in language norms (or a lack of their stability), a result of language development. The researched variants of terms in the textbook show an attempt to look for more precise expression of a term and to Lithuanize borrowings in a more orderly fashion.

There could be an assumption that variability of terms (especially cases when there are competing variants in the same edition) was predetermined by faults of editing (later editions) or even a lack of it (the first edition).

Asta MITKEVIČIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas Asta@lki.lt

Gauta 2004-10-15